

ІНТЕГРАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК СИСТЕМНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ

Попіль Марія,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології

Грабинський Андрій

студент IV курсу

Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка

Ключові слова: толерантність, детермінанти толерантності, соціально-психологічний рівень, індивідуально-психологічний рівень, психофізіологічний рівень, інтолерантність.

Keywords: tolerance, determinants of tolerance, socio-psychological level, individual-psychological level, psychophysiological level, intolerance.

Проблематика толерантності є актуальною для сучасної психології та педагогіки, оскільки розглядає механізм ставлення людини до різних подій, думок, переконань, дій, які не збігаються з її власними позиціями. Особливо актуалізується увага науковців та практиків до цієї теми у світі останніх подій, які характеризуються різноманітністю та суперечливістю поглядів, конфліктами, що стають повсякденними явищами нашого життя, поширенням міграційних процесів, пов'язаних, як із бойовими діями на сході України, так й з пошуку кращого життя та прагненням до здобуття освіти за кордоном.

В психологічній науці існує декілька підходів щодо розуміння сутності толерантності: *психофізіологічний, інтракційний, диверсифікаційний, особистісний, екзистенційно-гуманістичний, соціально-психологічний, ситуаційний*. Ці підходи охоплюють ши-

рокий спектр проявів і концепцій толерантності: нечутливість до несприятливого впливу; готовність сприймати інших такими, якими вони є, та взаємодіяти з ними на основі згоди і рівності, визнання багатомірності та різноманітності людської культури; вільний і відповідальний вибір людини толерантного буттєвого ставлення до життя; особистісні високі толерантні цінності, установки і смисли; терпимість до різних думок, неупередженість в оцінці людей і подій; здатність протистояти різного роду життєвим труднощам без втрати психологічної адаптації.

Проведені теоретичні розвідки вищезазначених підходів дозволили зауважити, що використання терміна „толерантність” в психології відображає два його розуміння: 1) *толерантність як індивідуальна властивість (стабільна або ситуативна), що полягає у здатності до збереження саморегуляції*

при впливах факторів зовнішнього середовища, котрі здатні викликати фрустрацію; 2) толерантність як здатність до неагресивної поведінки щодо іншої людини на основі відвертості у стосунках, незалежності від дій іншого. У першому випадку акцент робиться на здатності до самозбереження, у другому – на готовності до взаємодії [1].

На нашу думку, доцільно розглядати толерантність в більш широкому діапазоні: від її розуміння як нервово-психічної стійкості до її оцінки як морального імперативу особистості. Саме тому, ми вважаємо, що найбільш загальне визначення толерантності дає Г. Солдатова: “Толерантність – це інтегральна характеристика індивіда, що визначає його здатність у проблемних і кризових ситуаціях активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем з метою відновлення своєї нервово-психічної рівноваги, успішної адаптації, запобігання конфронтації й розвитку позитивних взаємин із собою та навколишнім світом” [2]. Враховуючи інтегральний характер толерантності як системної характеристики особистості, українські дослідники В. Павленко та М. Мельничук, виокремлюють три її складові аспекти: *соціально-психологічний, індивідуально-психологічний та психофізіологічний* [1]. Вченими розроблена теоретична модель структури та детермінації толерантності (Див. рис.1.1.).

Зріла толерантність поєднує особистісні сенси, цінності та установки на співіснування зі світом, когнітивну

складність у сприйнятті суперечливого світу, емпатійну готовність до «інакшості» та поведінку, компетентну в терпимості. Системну структуру феномену толерантності складають на соціально-психологічному – прийняття, на індивідуально-психологічному – поблажливості і на психофізіологічному рівні – витривалість.

Системний характер толерантності особистості як багаторівневої характеристики включає психологічно-соціальні, індивідуально-психологічні та психофізіологічні складові і передумови, які здебільшого віддзеркалюються у таких феноменах і якостях, як ціннісні орієнтації, емпатія і емоційний інтелект, дивергентне мислення, певні поведінкові патерни і нервово-психічна стійкість. Вказані складові толерантності дозволяють охопити ціннісно-сміслові, когнітивні, емоційні, поведінкові та психофізіологічні аспекти цього системного феномену.

Кожен із трьох рівнів системи толерантності, маючи свої критерії, повинен мати і свої особливі закономірності перебігу. Не дивлячись на взаємозв'язок та взаємообумовленість рівнів, можливі різноманітні варіанти їх розвиненості. Тобто, система толерантності, будучи багаторівневою, може “страждати” на одних рівнях при відносній збереженості інших.

Звичайно, толерантність повинна мати свої межі. Є думки іншої людини, які ми приймаємо без будь-яких обмежень, абсолютно спокійно, а є думки, відмінні від наших, до яких ми не примиренні. Неможна однозначно

Рис. 1.1. Теоретична модель рівнів детермінації толерантності та її структурних елементів

стверджувати, що більш високий рівень толерантності завжди кращий. Є сенс прислухатися до тих, хто ставить проблему меж толерантності [3]. Надмірне, неадекватне обставинам підвищення толерантності (“толерантність без меж”) може призвести до ослаблення опірності й збільшення уразливості людини, зниження її диференціальної чутливості (у широкому сенсі), і навіть більш того – до виникнення погроз для індивідуальності, ідентичності тощо.

Так, до прикладу, загальновідомо, що особливо важко формується толерантність до „іншого”, коли мова йде про *етнічні, національні та релігійні відмінності*. Сьогодні в Україні проживають й навчаються люди із різних кутків планети, або ж, їхні сім’ї походять зі змішаних родин, і це знаходить прояв у їх зовнішності, міміці, кольорі шкіри, мові, віруваннях тощо. Толерантна людина ніколи не буде принижувати, дискримінувати чи насміхатися. Адже, «інший» – це не значить „поганий», „неприйнятний» або „чужий», хоча й може бути в чомусь незрозумілим, новим. Тому, одним із найважливіших кроків у процесі формування толерантної свідомості має бути психологічне перетворення „чужого» на „іншого». І не просто „іншого», а саме тим і цікавого. Одним з педагогічних шляхів наближення до „чужого» світу „інших», на наш погляд, є обов’язкове знайомство з національним світом народів, розвиток поваги до їх мови, культури, історії.

Будь-яке обмеження прав людини за національною, расовою, класовою або релігійною ознакою – це дорога до Голокосту, воєн і горя на землі. Саме тому, виховання молоді у дусі толерантності – дуже важливий напрям формування їхньої соціальної компе-

тантності

тентності. Таке виховання має принести багато користі суспільству, але, на нашу думку, за певних умов:

1. Дотримання пріоритетів національних культурних і світоглядних цінностей.

2. Виховання поваги не лише до представників інших рас, народів, релігій і культур, але й до титульної нації.

3. Всіляке сприяння інтегруванню дітей із родин, що прибули до України на постійне місце проживання, до українського суспільства та виховного простору загальноосвітнього навчального закладу з обов'язковим дотриманням при цьому принципів доступності, гуманізму й наступності.

Якщо ж зазначені умови не будуть враховуватися політиками, чиновниками, освітянами, працівниками культури нас чекатимуть невдачі та проблеми. Усе це вимагає досить обережного, диференційованого ставлення до питань практичного застосування принципів толерантності в безпосередньому міжособистісному спілкуванні. Тому, має право на існування й *інтолерантність*, оскільки вона враховує як індивідуальні прояви окремої людини, так і особливості конкретної ситуації.

Отже, системний характер толерантності особистості як багаторівневої характеристики включає психологічно-соціальні, індивідуально-

психологічні та психофізіологічні складові і передумови, які здебільшого віддзеркалюються у таких феноменах і якостях, як ціннісні орієнтації, емпатія і емоційний інтелект, дивергентне мислення, певні поведінкові патерни і нервово-психічна стійкість. Вказані складові толерантності дозволяють охопити ціннісно-сміслові, когнітивні, емоційні, поведінкові та психофізіологічні аспекти цього системного феномену. У змісті, формах, методах та цілях програм з формування толерантності, які зараз використовуються в закладах освіти і які, у більшості випадків, багато в чому опираються на європейські й американські зразки, потрібно враховувати складність, багатоаспектність і багатокомпонентність цього феномену та пам'ятати про збереження « меж толерантності ».

Список використаної літератури

1. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): монографія / В. М. Павленко, М. М. Мельничук; авт. післямови проф. В. Ф. Моргун. – Полтава: ФОП Мирон І. А., 2014. – 244 с.
2. Солдатова Г. У. Толерантность: психологическая устойчивость и нравственный императив // Практикум по психодиагностике и исследованию толерантности / под ред. Г. У. Солдатовой, Л. А. Шайгеровой. – М.: МГУ, 2003. – 112 с.
3. Уолцер М. О терпимости / М. О. Уолцер. – М: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. – 160 с.